

ŽUPA VRISNIK NA HVARU

JOŠKO KOVAČIĆ

UDK 271

Centar za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara

Izvorni znanstveni rad

Na temelju neobjavljenih vrela i dostupne literature, Auktor iznosi sažetu povijest župe Vrisnik na Hvaru posebno se osvrćući na pučanstvo, župnu crkvu, ostale crkve na području župe, groblje, popis župnika i svećenika s područja ove župe, školu i druge važnije podatke.

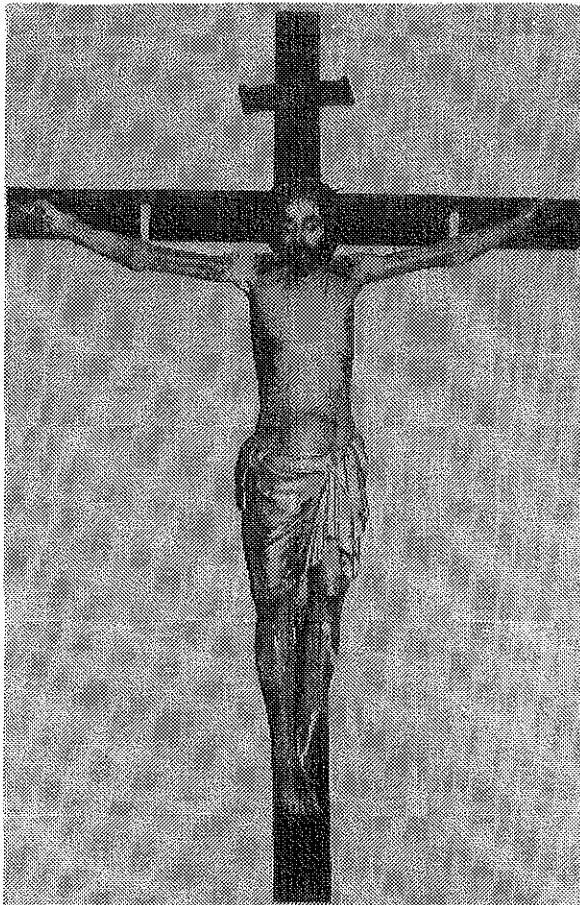
Vrisnik spada u starija, srednjovjekovna hvarska naselja, te mu je - kao i Dolu, Vrbanju, Svirčima i Pitvama - u zaleđu s juga glavni hvarski planinski greben, a ispred sa sjevera sela veliko i plodno polje u sredini otoka. Ovdje dosad nije bilo poznatih pretpovijesnih i antičkih arheoloških nalaza, ali će ih morati pronaći buduća sustavna istraživanja. Sam smještaj sela, položenoga niz hrbat istaknutog brežuljka, daje naslutiti drevno gradinsko naselje, a postojanje ranokršćanske crkve (o kojoj kasnije) govori o povijesnom kontinuitetu u kasnoj antici.¹

O osnutku pak ili obnovi sela slavenskom doseobom u ranom srednjovjekovlju kazuje već i hrvatsko ime, koje je jedno u nizu hvarskih fitonima poput Grablja, Vrbanja i Jelse te znači "mjesto gdje raste vriješ". Spominje ga hvarski Statut 1331. g. kao "*casale vocatum Vurisnich*" (selo zvano Vrisnik) i u njegovoj blizini izvor Vodice (*fons vocatus Vodice*),² koji je izvan sumnje presudno utjecao na nastanak i opstanak ovog naselja. Da je u 14. stoljeću Vrisnik već razvijeno selo, svjedoči nam isprava iz 1381. godine, kojom Budinja Ljubojević kao zastupnik bratovštine sv. Antuna u Vrisniku (*fratallea sancti Antonii de Vresenich*) prodaje Bogdiću Simoniću zemlju na Polandi u

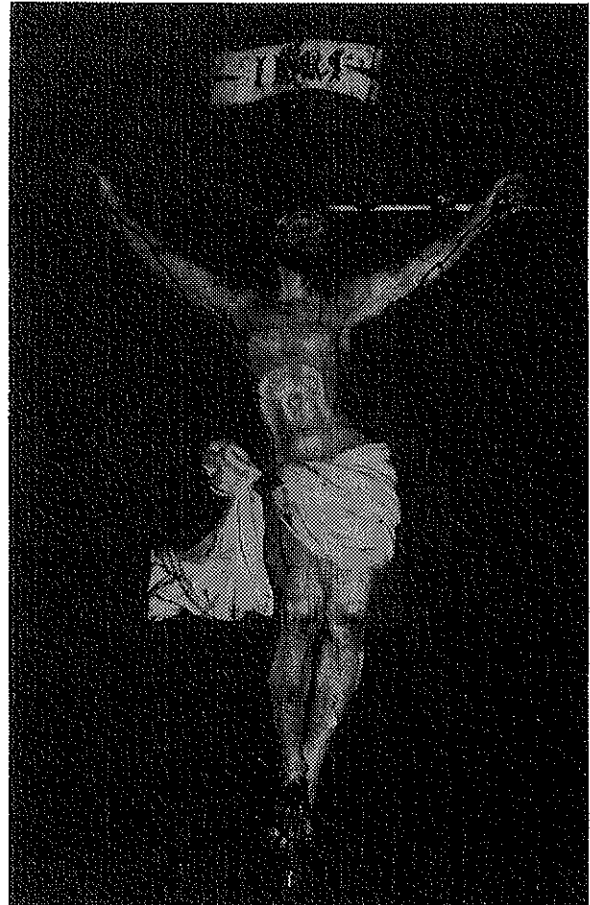
¹ Na velikoj pomoći u pisanju ovoga članka toplo zahvaljujem: hvarskim biskupima mons. Celestinu Bezmalinoviću, nedavno preminulom, i ordinariju mons. Slobodanu Štambuku, vrisničkim župnicima - prijašnjemu mons. Josipu Šantiću i posebno sadašnjem vlč. Josipu Mihoviloviću, kolegi Zdravku Fistoniju na fotografijama te učenicima Stipi i Draganu Maligecu, koji su osnovali simpatični mali zavičajni muzej u Vrisniku.

² (S. Ljubić:) *Statuta et leges ... civitatis et insulae Lesinae* (MHJ SM I., III), Zagrabiae 1882-3, 210.

pitovskom polju.³ Postojanje bratovštine (najstarije dosad zabilježene na Hvaru), pretpostavlja svakako i istoimenu crkvu, kojoj je i danas naslovnik sv. Ante Opat. No, ranije je to bila dvojna crkva, a ona spojena s prvom bijaše posvećena sv. Katarini Aleksandrijskoj, kako ćemo još vidjeti.

Raspelo u župnoj crkvi, 15. st.
(Foto: Z. Fističić, 1993.)

Ophodno raspelo u župnoj crkvi,
18. st. (Foto: Z. Fističić, 1993.)

Seljani su svoje osamostaljenje na crkveno-upravnom polju započeli izborom vlastitoga bratovštinskog kapelana. Dne 6. travnja 1432. g. pred crkvom u Vrisniku u nazočnosti hvarskoga biskupa Tome Tomasinija te natpopa Dekolina, izjaviše "bratimi crkava sv. Antuna i sv. Katarine rečenoga sela" (*Confratres Sancti Antonij, et Sancte Catharinae Ecclesiarum dicte Ville Vrisnik*) da su oni "utemeljitelji, graditelji i obnovitelji spomenutih crkava", pa zamoliše biskupa da potvrdi njihovu bratovštinu i dade im slobodu biranja kapelana odnosno rektora, što ovaj i učini, ali pod uvjetom da ti kapelani ili rektori "ne smiju ni u čem štetovati pravu dušobrižnika tih sela" (*prejudicare in aliquo Curato dictarum Villarum*) ili njegovim nasljednicima. - Riječ je jamačno o "kuratu Donjih sela" (Pitava s Ostarvicom/Donjim Pitvama,

³ *Codex diplomaticus XVI.*, Zagreb 1976, 166-167.

Vrisnikom i kasnije Jelsom) koga je postavljao hvarski Kaptol kao tada jedini pravovlasnik u imenovanju dušobrižnika na otoku.⁴

Zanimljiv je i niz isprava iz konca istog 15. stoljeća. Breve Siksta IV. od 22.XI.1481. daje hvarskom svećeniku Matiju Lukaniću Jurjevu "crkvu sv. Antuna i Katarine sela Vrisnik ... kojoj su pravovlasnici ljubljani Naši sinovi svi bratimi bratovštine te crkve ... koja nije povezana s dušobrižništvom (que sine Cura est)". Prihod joj je, po Lukanićevoj tvrdnji, iznosio 10 zlatnih florena, a bila je dulje vremena bez upravitelja, pa je izbor novoga pripadao Papi. Mletačka vlada potvrdi izbor 8. VIII. 1482., ali cigla četiri dana zatim nova dukala ustvrđuje da su se "neki" u svezi s tim izborom "usudili ... prešutjeti istinu i ... mimo mirnog i prastarog posjedovanja ... lišiti ovu bratovštinu njezinih prava," koja Vlada iznova potvrđuje. Dukala od 14. VI. 1483. hvali hvarskoga Kneza da nije uveo u posjed svećenika Lukanića, što je ovaj bio pokušao "pismom gdje je prešućena istina (surreptitiis Litteris)", te opet potvrđuje juspatronat bratima. Napokon 11. III. 1492. sudac određen od Pape, hvarski primicerij Nikola p. Antuna oslobodi u Stolnoj crkvi vrisničke bratime od Lukanićevih traženja, jer je ovaj bio dobio papinsku potvrdu lažnom tvrdnjom (*suggesta falsitate*) - u to je vrijeme već postojao zakoniti, od bratima izabrani kapelan don Nikola Pribojević.⁵ Spisi pokazuju da selo još nema vlastitu župu - prvoga "kurata" (ali ne znamo s kojim ovlastima) nalazimo 1507., v. o bratovštinama - i bacaju posebno svjetlo na Matija Lukanića, kasnije hvarskog kanonika i jednog od vođa poznatoga hvarskog pučkog ustanka, koji je tragično preminuo o njegovu osvitu 1510. godine.⁶ Očito je i on, kao i toliki drugi, osobne ciljeve zakrivao zajedničkim. Prema popisu najstarijih vrisničkih prezimena (v. dalje), očito je da bijaše Vrisičanin, što se dosad nije znalo.

Vizitacija iz 1579.g. kaže da je župnik postavljen od Kaptola,⁷ kao i ostali na otoku. Pravo je izbora župnika prešlo kasnije na župljane, kako se navodi već 1603. godine.⁸ Od početka 19. stoljeća i ovdje je juspatronat prešao na Biskupa.⁹

⁴ N. DUBOKOVIĆ NADALINI, *Rasprave i članci*, Split 1988, 24.

⁵ Spisi iz najstarije povijesti župe u prijepisu župnika Fabianija u Biskupskom arhivu u Hvaru (dalje: BAH), br. 355/1836.

⁶ G. NOVAK, *Hvar kroz stoljeća*, Zagreb 1972, 82-84.

⁷ D. DOMANČIĆ, Valierova vizitacija na otoku Hvaru i Visu, *Arhivska građa otoka Hvara I*, Hvar 1961, 49.

⁸ Arhiv Centra za zaštitu kulturne baštine u Hvaru, Mali fondovi 28 (prijepis Priuljeve vizitacije), 53.

⁹ Odlukom Vlade za Dalmaciju od 31.X.1814. - BAH, br. 351/1836.

Pučanstvo

Od starih se prezimena prije sačuvanih matica spominju: Krstinić (danas u Vrboskoj) 1469. godine;¹⁰ Salvarić, Radojević, Dabiživljčić, Gurdiljić (danas: *Gurdulić*), Vrtičević i Koludrović 1507. godine;¹¹ Škrpčić, Crpinović-Vidošević, Lukanić i Šimunić 1518. godine;¹² *Bojanić* 1559. godine;¹³ *Rubinić* 1573. godine;¹⁴ Hreljić i *Ivanković* 1575. godine;¹⁵ Zenčić 1596. godine;¹⁶ Maričić (danas: *Marić* ?), Poklepčić i *Biličić* 1603. godine;¹⁷ *Ostojić*, Grego i Globanović ?-Vraničić 1606. godine;¹⁸ Žimoradov(ić) 1616. godine;¹⁹ Carić (s napomenom "iz Visa") 1692. godine.²⁰

Najstarije sačuvane matice, osim brojnih nadimaka koji se pojavljuju i kao prezimena (što ovdje ispuštamo, jer bi to imalo biti predmetom posebne prouke) donose i prezimena *Franičević* (1720.), koji su ogranak *Ostojića* (v.) i *Grgičević* kao ogranak *Bojanića* (1738.: *Boianich, uulgo Gargichieulich*).

Za Valierove vizitacije 1579. imao je Vrisnik 70 stanovnika "od pričesti", a 1673., za prvog poznatog popisa pučanstva na Hvaru, 104 stanovnika. Otada pučanstvo stalno raste i dostiže (kao i otok) najveći broj - 708 žitelja - 1900.

¹⁰ Kaptolski arhiv u Hvaru, XI, a, 1, 21 (Christinich - i 1509.: Carstinich - Isto, 29).

¹¹ BAH, br.355/1836 (v. bilješku 5).

¹² Arhiv Centra za zaštitu kulturne baštine u Hvaru, Mali fondovi 224. - "Marinus lucanich .q. Georgij d(e) villa vrisnich" vjerojatno je bio brat kanonika Matija (isto ime oca), a sinovac im je bio Matij L. ml. p. Katarina, koji je kao viški župnik umro oko 1570. (J. KOVAČIĆ, *Iz hvarske kulturne baštine*, Hvar 1987, 59 i hvarski Kaptolski arhiv, XI., a, 4, 123).

¹³ S. PLANČIĆ, *Inventar arhiva Hektorović*, III., Stari Grad 1984, 152.

¹⁴ Isto, 167.

¹⁵ Isto, 175.

¹⁶ BAH, *Cedulini Visitationes* 5, 550.

¹⁷ Povijesni arhiv u Zadru, Arhiv Hvara, kut. 5, 161 v. - Marići se inače do konca 18. st. pišu Maričević.

¹⁸ Nav. Cedulinova vizitacija (bilj. 16), 559 i 560. - Godine 1736. među izbornicima župnika spominje se *Ostojić* zvani *Franičević* (BAH, svez. Vrisnik, Župnici), što znači da je to drugo prezime poteklo od *Ostojića*.

¹⁹ Nav. Cedulinova vizitacija (bilj. 15), 574.

²⁰ Povijesni arhiv u Zadru, Arhiv Hvara, kut. 13. 103. - Na Visu se jedan Carić navodi 1684. g. kao "novi stanovnik" iz Makarske - Isto, kut. 12, Instrumentor: 2: ^m ...Pizzamani, 49 v. Carići se međutim spominju u Vrisniku obližnjim Pitvama i Svirčima u 16. stoljeću.

godine.²¹ Nakon toga do danas slijedi stalan pad, pa je pri popisu 1991. g. zabilježeno samo 240 stanovnika.

Crkve

Crkva sv. Ciprijana - (na položaju Čebarjun južno od sela koji je po njoj dobio ime) nastala je zacijelo u 5. ili 6. stoljeću i svojim dimenzijama (oko 14 x 8 m bez apside)²² pokazuje da je u to vrijeme ovdje postojalo naselje i ranokršćanska zjednica. Crkvu spominje i vrisnički župnik don Petar Fabiani 1836. godine, pravilno zaključujući da je "prastara" i "podignuta o počecima kršćanstva na otoku" jer je usklađena s bogoslužjem "starog obreda".

Reljef sv. Antuna Opata
na pročelju župne crkve.
(Foto: Z. Fistonić, 1993.)

Slika sv. Ante Padovanskog
u župnoj crkvi.
(Foto: Z. Fistonić, 1993.)

²¹ J. KOVAČIĆ, n. dj, (bilj. 12), 89 i N. BEZIĆ:BOŽANIĆ, Popis stanovnika otoka Hvara iz 1673. godine, *Čakavska rič* 1, Split 1991, 33.

²² N. PETRIĆ, Kasnoantički spomenici otoka Hvara, *Hvarski zbornik* 5/1977, 226-228.

Predaja koju iznosi, da je Sv. Ciprijan bio dušobrižničkom crkvom u Vrisniku prije prijenosa "župe" u Sv. Antuna,²³ smije se prihvatiti utoliko što je crkva posvećena tome mučeniku očito bila u službi i krajem srednjega, te početkom novoga vijeka: ostavlja joj zapis vlastelin Antonij Gazarović u svojoj oporuci 1420., a i 1518. spominje se njezino imanje.²⁴ Danas je ona samo nekoliko zaboravljenih ruševnih zidova, nažalost još neistraženih. *Župna crkva sv. Antuna Opata* - nastala je, kako je izneseno, od dvojne crkve posvećene i aleksandrijskoj mučenici Katarini. Spominje se, kao što rekosmo, koncem 14. i u prvoj polovici 15. stoljeća, a bila je posvećena 6. listopada 1431., kako stajaše zapisano u starom misalu.²⁵ Od nje je i sada vidljivo pročelje s dvostrukim zabatom, uklopljeno u ono kasnije, dvoja zazidana vrata i bočni zidovi, a na sjevernom je četvrtast, poslije zazidan prozorčić još romaničkog okvira. Iz 14. stoljeća valjda potječu i tri glavice stupova, koje sada služe za zaticanje motki crkvenih barjaka i svjetiljaka; kubičnog su oblika, dva s mesnatim listom na uglovima, a trećemu su uglovi podrezani. No, najzanimljiviji su ostaci stare crkve reljef sv. Antuna i rozeta na pročelju, koji već po dimenzijama pripadaju starijoj i manjoj crkvi.

Reljef iznad ulaznih vrata i natpisa o proširenju crkve u 19. st. ima okvir u obliku ranogotičke jednostavne edikule koja završava sumarno izvedenim fijalama i niskim trilobom. Svečev je lik frontalni, s najsažetijim naborima monaške halje i licem koje istaknutim jagodicama naznačuje "arhajski" osmijeh blaženosti. Desnica je uzdignuta na blagoslov, a u ljevici je "tau" štap i zvono. U dnu su Antunova lika, radi simetrije, dva prašćića umjesto jednoga, koja kao da se uzalud žele uspeti na stamenu priliku - simbol nadvladanih putenih napasti. - Pročelna je ruža obrubljena izmjeničnim zupcima i dijamantnim šiljcima, a iz središnjeg joj se dvadriloba širi osam zdepastih "žbica" završenih glavicama jedva naznačena lišća, između kojih su na nutarnjem obodu trapezoidne istake sa zanimljivim dvolistom. Ruža se može datirati oko 1400. godine, kao i nevješti, ali izražajni reljef svetoga pustinjaka Antuna, kojemu najbližu analogiju na otoku (iako od druge ruke) nalazimo u Kristovu reljefu u luneti hvarskoga Sv. Duha.

O kasnogotičkoj će opremi crkve biti govora kasnije, a o njezinoj izgradnji u 16. st. svjedoče bočna vrata sa sjevera, renesansne profilacije i sa zupcima na nadvratniku, te lijepa menzola na kojoj se nižu klasični motivi akanta, kimationa, palmeta i dentikula (na južnom zidu pod propećem). Ulomci s renesansnim biljnim motivom ugrađeni u glavni oltar te stube crkvene kuće jugozapadno od crkve također potječu iz te faze gradnje, kao i ulomak sa zupcima uzidan do vrata iz zvonika u pjevalište.

²³ Kao bilj. 5.

²⁴ J. KOVAČIĆ, *Zapisi o crkvama u hvaru*, Hvar 1982 (šapirograf.), 273 i Arhiv Centra (bilj. 12).

²⁵ BAH, *Visitatio ... Maravii*, II, 121.

Kad je u lipnju 1627. vizitator Morarije pohodio crkvu, našao je da ima "dva ulaza, jer na početku ima dva svoda, a zatim zajednički prostor; tako da je crkva dijelom pod jednostrukim, dijelom pod dvostrukim svodom".²⁶ Dvojna je crkva, dakle, bila sačuvana, proširena jedinstvenim prostorom s istoka, a tako će ostati još stoljeće i pol.

Gradnja se i pregradnja crkve nastavila u 18. stoljeću. Godine 1703. majstori Marin Teslić i (Ivan) Krstitelj nastanjen u Starom Gradu (sigurno Škarpa) popravljaju crkvu, koja bijaše pokrivena kamenim pločama, a 1709. je Šimun Lovrinčević (=Palaversić) s bratom Marijanom popločava. Godine 1726. popravljaju sakristiju Šimun "Palaversović" i sin mu Luka. Godine 1739. gradi se nova glavna kapela, koju podižu Marijan i Luka Palaversić (iz Jelse) te Antun Štambuk sa Brača (tj. iz Selaca), koji je načinio pilastre i kapitele od bračkog kamena; 1753. godine grade majstori Palaversić p. Marijana novu sakristiju.²⁷

Već su 1768. Vrisničani ovakvu trojnu crkvu željeli pretvoriti u jedinstvenu građevinu, na što ih je potaknuo i Biskup za pohoda u svibnju 1774. godine. U srpnju iste 1774. godine sklopili su crkveni nadstojnici ugovor s protom Lukom Palaversićem p. Marijana i bratom mu Jurjom, kojim se Luka obvezao da će po vlastitom nacrtu prednji dio crkve, koji bijaše pod dva svoda, suobličiti stražnjemu, istočnom dijelu. Radovi bijahu gotovi do lipnja 1778., kad je isti biskup Riboli pohvalio pobožnost Vrisničana, koj su svoju crkvu doveli u "doličniji oblik".²⁸ Od te je crkve danas sačuvana lađa pod prelomljenim svodom s pojasnicama i pilastrima, jedna u nizu potvrda kako su domaći graditelji nastavljali zidati u zastarjelim, ali uvriježenim gotičkim oblicima i u doba rokoka i klasicizma. Slična je i lađa kasnije pregrađene crkve u obližnjim Svirčima, koju su u istome razdoblju podizali vjerojatno isti majstori.

Godine 1874. porušeno je manje svetište iz 18. st. sa sakristijom na jugu i načinjena današnja velika kapela iza koje je sakristija. O tome govori hrvatski natpis na pročelju:

S.B.¹S. (=samome Bogu slava!)
 CRKVU OVU
 SVETOMU ANTONU OPATU
 POSVETIENU

²⁶ Eccl(esi)a h(abe)t duos ingressus, q(ui)a in p(ri)ncipio h(abe)t duos arcus, deinde uacua ?, complectenter illos duos, est itaq. Ecc^a d.^a in in arcu, et bisarcu - Isto, I., 158.

²⁷ Arhiv Centra (bilj 12), računska knjiga bratovštine Sv. Antuna Opata u Vrisniku, 41 v, 56, 119 v.; 120, 181 v-182 i 248 sl.

²⁸ BAH, Riboli Extraor. P(ri)mus, 28.29; Riboli Visitaciones, 406 i 699; Povijesni arhiv u Splitu, AN CXXVIII./6 (bilježnik Marin Zuviteo ml.), 4, 26-27.

BOGOLJUBNI PUK VRISNIČKI
POTROŠKOM MMMM TALIRAH
GODINE GOSP. MDCCCLXXIV
POPRAVI I POVEĆA

Ugovor za to povećanje sklopljen je 30. IV. spomenute godine sa zidarima Ivanom Štambukom p. Andrije, Josipom Štambukom p. Jurja i Ivanom Žuvićem Jurjevim,²⁹ čini se Vrbovljanima. Crkvu je, obnovljenu nastojanjem župnika Šantića, ponovno posvetio hvarski biskup Celestin Bezmalinović 17. siječnja 1974. (spomen-ploča s nutarnje strane glavnog ulaza).

Današnji *oltari i oprema crkve* nastajali su postupno od 15. stoljeća. Dva prva nasuprotna žrtvenika počev od zapadnog ulaza imaju jednak oblik i građena su od kamena i mramora. Godine 1842. imala su samo mramorne stipe (vjerojatno rad Bertapelleovih iz prethodnih desetljeća). Za podizanje njihovih gornjih dijelova u mramoru Vrisničani su uputili molbu 1863., a jedan je od njih bio gotov 1866. godine. Očito je u pitanju bio isti majstor, altarist Dominik Bertapelle iz Vrboske.³⁰

Na sjevernom je od tih prvih dvaju kameni kip *sv. Katarine* (vis. 110. cm) na višekutnom postolju s renesansnim zupcima, posred kojega je kotač, biljeg svetičina mučeništva. Svetica drži mač i nazubljen srp, opet znakove mučeništva, sjetna je izraza lica, u dugoj haljini potpasanoj vješto klesanim remenom. Na pozadini su sa svake strane po stilizirani ljljan u dnu i sunce na vrhu. Kip je vjerojatno djelo domaćeg majstora s kraja 15. stoljeća, a spominje ga vizitacija iz 1627.g., kad je u crkvi postojao i drugi oltar *sv. Kate*, s dvenim kipom.³¹

Žrtvenik se *sv. Ante Padovanskog* s juga od glavnog ulaza spominje 1738. g., a prethodni je drveni načinio starogradski majstor Ivan Vranjican-Papica 1746. godine. Sačuvana pala (162 x 103 cm) u niši rađena je za taj stariji oltar i prikazuje *sv. Antuna* s Djetićem na knjizi u ljevici, a krinom u desnici. Antuna i Dijete krune anđeli, u vrhu su anđeoske glave i ruka Očeva s krugljom svijeta, sa svečeve je desne crkva, a s lijeve dopojasno prikazani sveti biskup u punom ornatu. Riječ je o *sv. Donatu*, čija se relikvija čuvala i izlagala na ovome žrtveniku. Pala je navodno nastala 1768. g. i podsjeća na onu istoga sveca u Sv.

²⁹ Arhiv Duboković-Nadalini u Jelsi, VIII./2,12.

³⁰ BAH, svez. Vrisnik te br. 639/1863 i 304/1866 (oltar se *sv. Kate* tu naziva : Imena Isusova, po pobožnosti koja je i danas u ovoj crkvi na Obrežanje (Novu godinu), no nevezana ni uz koji žrtvenik).

³¹ Nav. Morarijeva vizitacija (bilj. 26).

Roku u Starom Gradu, čini se radu Antuna Bezine. - Ranije je pred palom stajao posebni drveni kip sv. Ante, nabavljen 1871. godine,³² koji je 1973. premješten na sadašnje mjesto, u nišu oltara ranije sv. Antuna Opata.

Slijedeća dva nasuprotna mramorna žrtvenika do svetišta, sjeverni *Gospe od Ruzarija* i južni sada također sv. *Ante Padovanskoga*, a ranije, kako rekosmo, njegova imenjaka egipatskoga pustinjaka *Opata* opet su istih oblika a preneseni su 1813. iz crkve sv. Nikole u Hvaru (na današnjem groblju), gdje je ranije bio samostan augustinaca, ukinut pod konac mletačke vlasti. Vrisničani su ih kupili od Uprave državnih dobara a na sadašnje ih je mjesto postavio majstor Bertapelle. Na sjevernom oltaru, koji se u prijašnjem obliku spominje također 1738., barokni je drveni kip Kraljice presv. Krunice koja sjedi odjevena u bogatu odjeću. Glave Djevice i Djetića ovjenčane su srebrnim krunama kupljenim 1750. g.³³ i naknadno pozlaćenima.

Današnji je glavni mramorni oltar (ranije posvećen *Presv. Otajstvu*) radio oko 1755. g. proto Jerolim Mazzoni. U nj je 1973. g. ugrađen kameni kip sv. Antuna Opata sa spomenutog južnog oltara do svetišta, gdje se navodi 1637. godine. U taj su barokni žrtvenik uklopljeni valjda još od gradnje kameni likovi Gospe s golim Djetetom koje drži zlatni šipak ili globus između dvaju anđela, a iznad je dopojasno prikazan anđeo raširenih krila, pod kojim je krilata anđeoska glavica. Istome vremenu i načinu pripadaju i četiri kamena kipa sada uzdignuta sa strana svetišta: sv. Lucije ?, sv. Nikole, sv. Petra i sv. Antuna Opata. Nema sumnje da pripadahu nekadašnjem kamenom poliptihu glavnog oltara, koji spominje i Valier 1579. g., a potanje Morarijeva vizitacija 1627. g. kazujući da ima osam "*figuras lapideas*", naime "*Pietatis*", sv. Petra "*bez ključeva*" i sv. Nikole s desna, s lijeva pak, sv. Ante i sv. Katarine "*bez glave*" (*habe/ntis caput truncum*); odozgo opet bl. Gospe, sv. Magdalene i sv. Lucije. Godine 1629. ti se likovi navode kao popravljeni, jer su bili "*koji bez glave, koji bez ruke*".

³² BAH, Bonaiuti Visitationes, 59 i br. 470/1871; nav. računska knjiga (bilj. 27), 216; V. Dulčić u Periodičnom izvještaju Centra za zaštitu kulturne baštine u Hvaru (šapširografirano) br. 7/1967, 5; J. KOVAČIĆ, Nekoliko podataka o starogradskim spomenicima, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 34 (u tisku). - O ovom sv. Donatu piše stari martirologij pod nadnevkom 7. kolovoza: "*Danas isto, u Arecu u Toškanskoj rođen je svetoga Donata, biskupa i mučenika, koji među ostalim čudotvornim dilima (kako piše sveti Grgur papa) sa molitvom napravi jedan sveti kalež kojega pogani razbili bijahu. On pod progonstvom Julijana, odmetnika, uhvaćen po naredbi Kvadratijana Augustata, nebudući hotio idolima žrtvovati, pod mačem muku završi.*" (Koledar svih Svetaca i Svetica Božjih ..., Split 1899, 430).

³³ Arhiv Machiedo u Hvaru, A II. Ecclesiastica; nav. Bonaiutijeva vizitacija (bilj. 32), 56; nav. računska knjiga (bilj. 27), 238 v. - Na Gospin je oltar 1973. preneseno mramorno svetohranište s glavnoga žrtvenika, koje ima lijepa vrata od iskucana srebra. Novu odjeću Gospina i Djetićeva kipa poklonio je o. Inocent Bojanić sa sestrom Marijom iz Chicaga 1953. (zapis župnika Antičevića u drugoj matičnoj knjizi).

Oštećenja možemo pripisati turskom divljanju 1571., jer i Valier spominje da su Turci obeščastili oltar.

Danas dislocirane kipove nekadašnjeg glavnog oltara povezali bismo s već spomenutima sv. Katarine i sv. Antuna i okvirno smjestili u kraj 15. stoljeća. Isključena je, međutim, svaka pouzdanija datacija i vrednovanje dok se ne očiste i dovedu do izvorne polikromije,³⁴ pri čemu bi se otkrila oštećenja i naknadni popravci, a kipovi su ionako slabo razaznatljivi već i zbog svoga smještaja. Svi očito ne potječu od iste ruke, ali se ipak može reći da Vrisnik ima jedinstvenu "galeriju" kasnogotičkih kamenih kipova koji drugdje na otoku nisu sačuvani, izuzev donekle grad hvar.³⁵

S tim u vezi valja spomenuti i drveno obojeno raspelo na južnom zidu, na menzoli koja je već opisana. Ima profinjeno lice sklopljenih vjeđa i smireno tijelo tankih udova, s nerazvijenim toraksom linearnih rebara i opasano teškim perizomom bogatih nabora. Djeluje pomalo romanički, no zacijelo je i ono s konca 15. stoljeća i pripada nizu vrijednih hvarskih propeća iz toga i kasnijeg vremena, sve do baroka. Ovo se vrisničko ističe visokom kakvoćom i nekad je stajalo posred crkve, gdje se (sigurno na gredi) spominje 1637. godine.³⁶

Od inventara spomenimo i mramornu *krstionicu* u sjeverozapadnom kutu koju je radio 1754. g. Jerolim (Momolo) Mazzoni s braćom Štambuk, a drveni joj je pokrov načinio do početka 1755. godine Kuzma Bučić u Starom Gradu.³⁷ Posebno je lijepo barokno *ophodno raspelo* od obojena drva (vis. korpusa 68 cm) iz druge polovice 18. st., s pregačom (perizomom) koji je po ondašnjem načinu pripasan konopcem, tako da je jedno stegno zagaljeno; kraj perizoma kitnjasto je zavitlan, posve u duhu rokokoja. Likovnom se kakvoćom ističe i *bratimski znak* (tzv. "stella") *Gospe od Krunice* (vis. gornjega dijela 113 cm), koji i prema izvorima o posebnu Bogorodičinu štovanju u ovoj crkvi pripada 18. stoljeću. - Obojeni drveni kip sv. Ivana Krstitelja (vis. 65 cm) može se slogovno i

³⁴ Godine 1712. plaćen je "slikar Tripun za obnovu svetaca u crkvi i za druge slike" (slikanje ? "pitture") - računska knjiga (bilj. 27), 70. Možda je to bokenjski slikar Tripo Kokolja, za kog ima ukazatelja da je početkom 18. st. boravio na Hvaru. - J. Kovačić, n.dj. (bilj. 12). 196 i 215.

³⁵ Nav. rač. knjiga (bilj. 27), 261 v; BAH, de Georgiis ... Visitationes, 399; D. Domančić, n. dj. (bilj. 7), 49 i 50; nav. Morarijeva vizitacija (bilj. 26), I., 157 i II., 117; J. Kovačić, Dvije hvarske skulpture iz 15. stoljeća, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 32 (Prijeteljev zbornik I.), Split 1992, 425-434.

³⁶ Nav. Zorzijeva vizitacija (bilj. 35).

³⁷ Nav. rač. knjiga (bilj. 27), 253 v i 260 v.

vremenski povezati sa spomenutim ophodnim raspelom. - Sve je izneseno, međutim, samo pokušaj popisa pokretnih spomenika ove crkve.³⁸

Prvotni zvonik bijaše na preslicu i stajao je na pročelju između dvaju zabata, kako pokazuju njegovi zidani piloni, još vidljivi u sada jedinstvenoj fasadi. Čini se da ga je zamijenio jednozidni zvonik na jugozapadnom uglu pročelja, a tragovi mu se naziru u sadašnjem tornju, kojega je izgradnja trajala veoma dugo: možda je dozvola za gradnju dobivena još 1803. g., no dovršen je tek pred drugi svjetski rat.³⁹ Na zvoniku su četiri novija zvona izlivena u Splitu: Svih Svetih (Jakov Cukrov 1897.) te ona sv. Ante Opata, Djevice mira i sv. Donata (to ujedno u spomen 1300. obljetnice pokrštenja Hrvata), koja je salio Jakov Crespi 1940. godine.

Crkva sv. Apolonije - u dnu sela spominje se u Priulijevoj vizitaciji 1603. godine. Godine 1637. kaže se da su je utemeljili Bojanići i Gurdeljčići (=Gurdulići), ali su neki utemeljitelji prisvojili nadarbinske zemlje. O crkvi, koja uglavnom bijaše kao i danas zapuštena, brinuli su se nadstojnici župne crkve, a obnovljena je i blagoslovljena 1900. godine.⁴⁰ Pokrivena je starinskim kamenim pločama te na pročelju ima rustičnu baroknu preslicu zvonika i sličnu rozetu.

³⁸ Posljednji biskupijski shematizam (Hvar 1976, šapirografirano, 67) bilježi među znamenitostima ophodni srebreni križ iz 15. st. i prsni pozlaćeni križ na kipu sv. Ante Opata iz 16. st., te kalež iz 1918. (filigran, pozlata, Josip Botta iz Benkovca).

Često spominjana računska knjiga bratovštine bilježi nabavke: 1705. srebrenog "pax-a", 1724. srebrenog kandila (lampade) od 50 unči i 1727. drugog za 2407 libara, 1758. triju kandila i mjedene kadionice (41 v, 44 v, 59 v, 111 v-112, 124 v, 274 v), uz brojne druge nabavke, mahom iz Mletaka, jer su domaće radionice bile već poodavna zamrle.

U crkvi privlači pozornost i Gospina slika iz 18. st. (sada u sakristiji, ranije na oltaru sv. Ante Opata) te luster od raznobojnog muranskog stakla iz 19. stoljeća.

Kameni stalak za spomenuto drveno ophodno raspelo iz 18. st. klesan je 1861. i ima još renesansni motiv cvjetnih medaljona.

U ogradnim zidovima oko crkve uzidani su dijelovi baroknih oltarnih stipesa, a na susjednoj crkvenoj kući ulomak je rustične barokne kamene skulpture.

³⁹ Zapis o poslovanju Crkvinarstva iz 1861. g. vjerojatno se odnosi na gradnju zvonika: "*Questa Scuola sta sempre in sbilancio per la continuazione di Fabrica, che mai ha termine dacchè incominciò nel 1803 con licenza del Governo d'Allora*" (BAH, br.692/1861). I god. 1920. govori se o potrebi gradnje, tj. dovršetka zvonika. (Isto, br. 163/1920. - Protokol). Donji mu je dio vidljivo stariji. - Sat je na zvoniku poklonio vrisnički iseljenik Antonio Marić sa ženom Frankom (spomen-ploča iz 1957. g.).

⁴⁰ Priulijeva vizitacija (bilj 8), 55; nav. vizitacija de Georgiis (bilj. 36), 399, 400-401, 405; BAH, br.200/1900, Protokol. God. 1769. za crkvu se veli da je pregrađena (rifabricata. - Isto, nav. vizitacija Riboli, bilj. 28, 279). - Oltarna je slika propala.

Pred prilazom župnoj crkvi koji je lijepo popođen oblucima 1891. g. ima *crkvica sv. Roka*, što je sagradi parun Ivan Grgičević p. Mate 1857. godine, a na temelju zavjeta kojim su se on i drugi Vrisničani zavjetovali 1855. g., kad je na otoku (posebno u Starom Gradu) harala kolera.⁴¹ U crkvici je drveni oltarić sa svečevim kipom, možda iz vremena gradnje.

Groblje

Najstarije je bilo u župnoj crkvi i uokolo nje. U crkvi je i danas deset grobnih ploča (jedna bez ikakvog znaka, sedam s brojevima: 4, 6, 8, 9, 10, 19 i 32, jedna s oznakom *S/epultura/* te jedna, najzanimljivija, desno od ulaza pod ispovjedaonicom s uklesanim kosijerom, starinskom "šifrom" za poljodjelce), no sve su izvan prvotnog smještaja. Na sjeveroistoku kraj crkve je spomen-križ postavljen 1912. g., kojemu jedan od natpisa govori da su tu dva metra pod zemljom dvadeset i tri groba gdje su se Vrisničani sahranjivali do 1889. godine. Tada je naime bilo dovršeno sadašnje obzidano groblje iza crkve, započeto 1887. godine.

Matične knjige

Najstarija je sačuvana "Liber baptizatorum, matrimoniorum et mortuorum parochialis Vrisnik" gdje su upisani kršteni, vjenčani i umrli od 1707/08. do 1826/27., a tu je i najstariji anagraf iz 1769. godine. U slijedećoj su skupnoj matici i podaci o krizmanima od 1825. godine. Postojale su i starije matične knjige iz 17. stoljeća, ali su nebrigom propale.⁴²

Župnici

Od druge polovice 16. st. do danas u Vrisniku su vršili dušobrižničku službu slijedeći svećenici, kao župnici ili upravitelji župe:⁴³

oko 1579. g. *Matij Stanojević* (iz Jelse ?);

⁴¹ BAH, br. 937/1856, 49/1858 i 344/1860 te svez. Vrisnik. - Plokatica pred crkvom je iz 1895.

⁴² Matice krštenih i vjenčanih navode se već 1603. (nav. Priulijeva vizitacija, bilj. 8, 55), a 1668. samo knjiga krštenih (BAH, Acta Visitationis ... Andreis, I., 35 a). - Jedan list s upisanim krizmanicima iz 1824. sačuvan je umetnut u računsku knjigu crkve. (bilj. 27).

⁴³ Prema vizitacijama i drugim spisima u BAH te prema župnim maticama.

- oko 1590. - oko 1611. g. *Tezej Zečić* (Leporini), hvarski vlastelin;
- oko 1611. - iza 1621. g. *Florio Matulić* (Isprva Zečićev kapelan);
- prije 1625. - oko 1627. *Matij Puloteo* (Politeo) iz Staroga Grada;
1627. *Frane Nikolić*, upravitelj župe;
1627. - iza 1645. g. *Vicko Hektorović* iz Staroga Grada;
- oko 1679. *Stjepan Bratanić* iz Vrbanja, upravitelj župe;
- oko 1681. - 1688. g. *Matij Strijanić* (Strianeus) - Čubretić (Čubretović) iz Vrbanja;
1688. - 1696.g. *Matij Duboković* iz Pitava;
- 1696.g. *Nikola Žaknić* (Zacneo), upravitelj župe;
1696. - 1706.g. *Stjepan Bratanić* iz Vrbanja;
1706. - 1735.g. *Nikola Koščić* iz Vrboske;
1735. - 1736. g. *Luka Biličić* iz Vrisnika, upravitelj župe;
1736. - 1764. g. *Augustin Politeo* iz Staroga Grada;
1764. - 1765. g. *Luka Biličić* iz Vrisnika, upravitelj župe;
1765. - 1769. g. *Ivan Vilibald Vitnico* iz Bola;
1769. g. *Luka Biličić* iz Vrisnika, upravitelj župe;
1769. - 1791. g. *Antun Pavičić* iz Vrbanja (1769.-1770. zamjenjuje ga Grgo Miličić iz Brusja);
1791. g. *Jakov Bojanić* iz Vrisnika upravitelj župe, zamjenik *Nikola Biličić* iz Vrisnika;
1791. - 1805. g. *Mihovil Mišetić* iz Splitske;
1805. - 1806. g. *Matij Duboković ml.* iz Pitava;
- (1805. g. *Ivan Carić* iz Svirača, upravitelj župe);
1806. - 1824. g. *Juraj Grgičević* iz Vrisnika;
1824. - 1825. g. *Serafin Šantić* iz Jelse, upravitelj župe;
1825. - 1846. g. *Petar Fabiani* iz Staroga Grada;
1846. - 1847. g. *Nikola Grčina* iz Jelse, upravitelj župe;
1847. - 1868. g. *Nikola Ivanišević* iz Staroga Grada;
- (1864. g. *Juraj Carić* iz Svirača provizor);
1868. - 1877. g. *Vicko Lučić* iz Vrboske upravitelj župe (župnik malo pred smrt);
1877. - 1878. g. *Ivan Plančić* iz Staroga Grada, upravitelj župe;
1878. - 1881. g. *Juraj Matušić* iz Staroga Grada, upravitelj župe;
1881. - 1885. g. *Kuzma Škarpa* iz Staroga Grada;

1885. - 1894. g. *Bartul Ilijić* iz Staroga Grada (do 1891. upravitelj župe);
1894. - 1933. g. *Vicko Bojanić* iz Vrisnika (za bolesti bili su mu kapelani *Stjepan Bojanić* iz Vrisnika 1919. - 1923. g. i *Ivo Tadić* iz Staroga Grada 1923. - 1929.);
1934. - 1939. g. *Mate Blašković* iz Vrboske, upravitelj župe;
1939. - 1955. g. *Luka Antičević* iz Pitava;
1955. - 1957. g. *Ivan Tržok* iz Jelse, župnik Svirača, i *Ante Hailo* iz Brusja, župnik Pitava, naizmjenice kao ekskurenti;
1957. - 1960. g. *Frane Tadić* iz Staroga Grada, upravitelj župe;
1960. - 1961. g. *Božidar Medvid* iz Jelse, upravitelj župe;
1961. - 1968. g. *Ivo Lozić* iz Milne, upravitelj župe;
1968. - 1971. g. *Slobodan Štambuk* iz Selaca, upravitelj župe (od 1989. g. hvarski biskup);
1971. - 1977. g. *Josip Šantić* iz Postira;
1977. - ... *Josip Mihovilović* iz Pražnica.

Župna kuća

Isprva je u selu nije ni bilo, pa župnici stoga nisu ovdje stalno boravili. Sagrađena je istom potkraj 17. stoljeća, a spominje se 1695. g. kad se popravljala (*casa Curata*). Starija je kanonika pretvorena u školu oko 1892. g., a sadašnja je sagrađena još ranije (oko 1878. g.) u njezinoj neposrednoj blizini.⁴⁴ Obnovljena je nastojanjem župnika Mihovilovića 1981/82.

Svećenici rodом iz Vrisnika

Dok se ne načini potrebiti povijesni "index cleri" hvarske biskupije, donosimo ovaj nesavršeni i nepotpuni popis vrisničkog svećenstva:

- kanonik *Matij Lukanić* (umro 1510.g.);
- *Matij Lukanić ml.*, njegov sinovac (umro oko 1570.g.);
- *Luka Biličić* (o. 1700. - 1773.), župnik na Brusju 1743.-1760. g. i upravitelj župe u rodnom mjestu;
- *Nikola Biličić*, sinovac don Luke, župnik na Brusju 1760.-1778. godine;

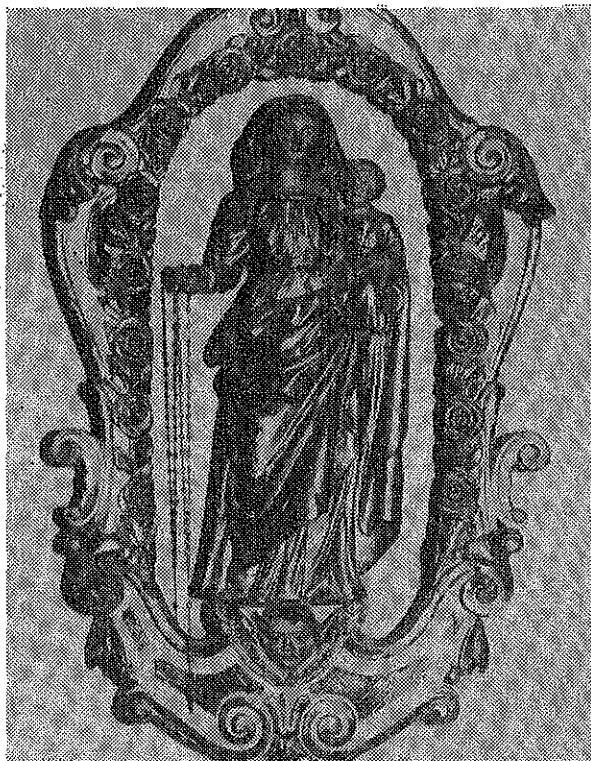
⁴⁴ BAH, nav. Cedula nova vizitacija (bilj. 16), 566; Vis. Milani (posebni svezak), 65; br. 443/1877; 773 i 960/1892 (Protokol); rač. knjiga (bilj. 27), 11.

- *Jakov Bojanić* (1750.-1819.), upravitelj nadarbine Sv. Ivana u Starom Gradu, gdje je umro;
- *Juraj Grgičević* (1763.-1826.), kapelan Sv. Nedilje i župnik u rodnome selu;
- *Juraj Biličić* (1773. - ?)
- *Antun Bojanić* (1776. - ?), 1800.-1810. dušobrižnik Grablja pa žup. Zlarina;
- *Ivo (Zane) Bojanić* (1855. - Hvar, 1941.), svećenik od 1878., 1879. župni pomoćnik Jelse, 1881. provizor a 1884. upravitelj župe Vrbanj, dušobrižnik u Grablju 1884. - 1887., zatim župnik Komiže te dugogodišnji kanonik i kaptolski prepozit u Hvaru;
- *Vicko Bojanić st.* (1857.-1933.), svećenik od 1880., 1881. župni pomoćnik Jelse pa dušobrižnik Dračevica, 1886. župni pomoćnik Staroga Grada, 1888. dušobrižnik Zastrazišća, od 1893. do smrti župnik u Vrisniku;
- *Andrija Grgičević*, župni pomoćnik u Postirama, umro 1884. g. u Sv. Nedilji;
- *Stjepan Bojanić st.* (1882. - Vrboska, 1951.), svećenik od 1906., 1907. g. župni pomoćnik Jelse, nakon toga službovao na Visu;
- *Josip Grgičević* (1883.-1961.), svećenik od 1907. od 1908. župni pomoćnik Pučišća, od 1909. isto u Jelsi, odakle 1911. g. ekskurira Poljica. Godine 1930. - 1939. župnik u Postirama, gdje je umro;
- *Vicko Bojanić ml.* (1890.-1950.), sinovac don Stjepan st., 1917.-1932. dušobrižnik u Grablju, poslije službovao na Visu;
- *Stjepan Bojanić ml.* (1891.- Split,1977.), također sinovac don Stipe st., bio župnik Bogomolja, u 2. svjetskom ratu dušobrižnik u hrvatskoj vojsci, Kristov svjedok koji je junački izdržao dugogodišnju robiju na koju ga je osudio jugokomunistički režim;⁴⁵
- *Ivan (o. Inocent) Bojanić* (1900. - Chicago, 1980.), dominikanac;
- *Jakov (Jakša) Rubinić* (1955. -), župni pomoćnik u Hvaru 1981/82., župnik Povalja i Novog Sela do 1989., zatim župnik u Nerežišćima.

⁴⁵ J. FRANULIĆ, Jedan pogled u jugokomunističku prošlost, *Služba Božja*, Makarska XXXII/1992, br. 4, 270-271. - Jedan mi je bivši ministrant iz Svirača, gdje je don Stipe katkad ispomagao u župi, ispričao anegdotu kako ga je za ministriranja čušnuo, pogrešno ga smatrajući za krivca brbljanja. Ministrant se naljuti i ne htjede više posluživati, a kad ga don Stipe pozva, reče mu: "Udrili ste me pravednega". Na to će mu don Stipe: "Ti si pravedan dobio samo pljusku, a ja pavedan 15 godina zatvora!"

Bratovštine

U Vrisniku je u starije doba djelovala jedina *bratovština župne crkve*, redovito nazivana imenom *sv. Antuna Opata*, no ponekad i drukčije, npr. *Presv. Otajstva*.⁴⁶ Već je izneseno da je postojala još u 14. stoljeću.

Bratimski znak Gospe od Ružarija
(Foto: Z. Fističić, 1993.)

Kip sv. Katarine u župnoj crkvi
(Foto: Z. Fističić, 1993.)

Dne 28. rujna 1507. g. zatraži u Vrisniku don Juraj Pribojević "*Curatus, et Capellanus Ecclesiarum Sancti Antonij, et Sanctae Catharinae in Vrisnik*" i drugi seoski uglednici da im Toma Niger, natpop i vikar splitski, potvrdi pravilnik bratovštine (*Capitula, sive Constitutiones*) koje im je 12.XI.1474. potvrdio i hvarski vikar Nikola. Bilo je 13 članaka (kapitula), kojima se navodi samo dio početne rečenice. Niger, poznati humanist i kasnije skradinski pa trogirski biskup potvrdi pravilnik, osim dvaju članaka o izgonu iz bratovštine i tjelesnim sukobima bratima, izričito naglašavajući da se uobičajene bratimske godišnje gozbe više ne smiju održavati u samoj crkvi kao dotada: "*eorum prandia, sive convivium nullatenus fiant in Ecclesiis prout hactenus sub poena excommunicationis*" Bratimsko odijelo, "tunica" bijaše obvezatno.⁴⁷ Bratovštinu je ukinula francuska vlast početkom 19. stoljeća, zamijenivši je kao

⁴⁶ Tako 1668. - vizitacija Andreis (bilj. 42). Bilo je i bratovština bez prihoda, iz same pobožnosti (di Devozione), npr. 1769. Ružarice i sv. Apolonije - nav. vizitacija Riboli (bilj. 28), 280.

⁴⁷ Kao bilj. 5.

i drugdje crkovinarstvom. Njemu je kasnije pomagala bratovština Presv. Otajstva, obnovljena oko 1855. godine.⁴⁸

Škola

Prvi ju je počeo držati župnik Fabiani 1828. g. na poticaj Vlade i besplatno, a 1834. g. je imao 14-15 učenika. Kasnije je opet otvorena sa svjetovnim učiteljem: god. 1853/55. drži jednorazrednu školu s dva odsjeka učitelj Ivan Dobronić, a 1855. g. ga zamjenjuje mještalin Josip Biličić; 1862/63. bio je učitelj Frane Defilippis ili Filippi, 1864/65. Kuzma Škarpa, 1865/68. Luka Dančević iz Jelse, koji se zalagao za hrvatski jezik.

Škola je bila zatvarana i otvarana više puta; 1872. g. učiteljem je bio upravitelj župe Lučić, a 1873/74. Antun Plančić.⁴⁹ Već je spomenuto da je potkraj 19. st. za školsku zgradu preuređena ranija župna kuća; nova škola u dnu sela podignuta je pred 2. svjetski rat. Vrisnička se škola (kao četverogodišnja) ugasila 1981. godine.

Kolonije

Oskudna vrisnička zemlja, skućena između dvaju sela - Svirača i Pitava - natjerala je ovdašnje seljane da osnivaju (najkasnije od druge polovice 18. st.) svoje naseobine na području susjednih mjesta, Svirača i nadasve Jelse. Godine 1772. umire Mandica Carić-Bujas, 1773. Stjepan Rubinić, a 1792. g. Vicko Bojanić-Grgičević u plaži "Goromign Dolaz". Tu je Marin Bojanić iz Vrisnika 1801. g. neovlašteno gradio kuću, a 1807. g. bio nastanjen sa sinom Stjepanom. Godine 1824. spominju se kolonije: u Ivanju Dolcu obitelj Ivanković, u "Gramin-Dolaz" (danas Gromin-dolcu) 6 obitelji, 33 duše; u zaseoku Humac na istočnom dijelu otoka 3 obitelji i 13 duša. U "Prapatna", očito sadašnjoj Gornjoj ili Maloj Prapatnoj, bila je tada obitelj Mate Ostojića zv. Kuljevan sa 7 članova. U Donjoj ili Veljoj Prapatnoj kasnije se naseljuje obitelj Bojanić, a ova i druge obitelji i naseljima Bojanić-bad, Taja i Ivanj Dolac. U spomenutim kolonijama i njihovim ograncima i dalje je vršio dušobrižničku službu vrisnički župnik, što je izazivalo sukobe sa župnikom Jelse, u koje se područje doselila

⁴⁸ BAH, br.499/1854 i 128/1855. - Inače je stara bratovština imala oko 2000 motika (80-ak hektara) zemlje. - Isto, br.692/1861.

⁴⁹ BAH, br.470/1851, 581 i 604/1864, 250, 704, 739 i 830/1865, 372 b, 382, 605 i 950/1866, 841, 628 i 661/1868, 773 i 960/1892 (Protokol); svez. Vrisnik, Škola; L. MASCHEK, *Manuale del Regno di Dalmazia*, II., Zara 1872, 283; Isto, IV., Zara 1874, 251. - U starijoj je školskoj zgradi djelovala do naših dana i vrisnička Čitaonica, utemeljena 1901.

većina ovih kolonista. Ova su naselja bila stalno obitavana negdje do iza drugoga svjetskog rata.⁵⁰

Običajnik

U 19. se stoljeću na blagdan naslovnika župne crkve sv. Antuna Opata 17. siječnja pjevala jutarnja pa svečev život, a osam dana ranije "slavilo" se zvonjenjem.

Dne 9. veljače slavila se sv. Apolonija i izlagala njezina relikvija. Trećega svibnja svetkovalo se Našašće presv. Križa, a postojala je i relikvija od drva Križa. Štovali su se posebno i blagdani sv. Ante Padovanskoga i rođenja Ivana Krstitelja (13. i 24. lipnja), sv. Donata (7. kolovoza, relikvija) i sv. Katarine Aleksandrijske (25. studenoga, također s relikvijom).

Svake nedjelje i blagdana ujutro bi bila pjevana misa s propovijedi,⁵¹ a nakon toga vjeronauk,⁵² dok bi popodne bila večernja, kompletorij i krunica. U korizmene nedjelje, prvog ožujskog petka, kroz osminu Tijelova i u trodnevlju Dana mrtvih (1. i 2. studenog te slijedeće nedjelje) izlagalo se Presveto, a svake druge nedjelje u mjesecu i prvog marčanog petka obavljao se prije mise Put križa. Kroz božićnu devetnicu bijaše misa zornica uz moljenje 9 očenaša i pjevanje Gospinih litanija. Na Sve svete, Dušni dan, Božić, Sv. Stjepana Prvomučenika, Sv. Ivana Evanđelista, Nevinu djecu, Silvestrovo, Novu godinu i Bogojavljenje te na Opatovo držao se matutin s čitanjima na hrvatskom (*Lezioni illiriche*). Prije mise na blagdane sv. Ante Padovanskoga, sv. Nikole i sv. Roka

⁵⁰ Najstarija matica umrlih Vrisnika, 221, 222, 229; Arhiv Machiedo u Hvaru, fond Gazzari 6 i 8; BAH, br.350/1821-1822 (podaci o Humcu iz 1821., također i o doseljenicima iz drugih mjesta), 144/1843, 263/1847, 18/1850 i 423/1852; Skakoc I.^a Visitatio, 55-56; N.D(uboković), Nadležnost jelšanskog župnika na Vrh, Humcu, Prapatni, Zagradaču, Periodični izvještaj (bilj. 32), 18/1970, 16-17 (crkva sv. Ivana i Pavla u Humcu blagoslovljena je 24. VIII. 1897. - Usp. BAH, br.579, 623 i 675/1897, Protokol); B. Bojanić, Analiza arhitekture tradicionalne ruralne aglomeracije otoka Hvara ..., Zagreb 1985, 38, 60, 62, 67, 76.

⁵¹ God. 1611. propovijevalo se ovdje "povremeno", god. 1625. i 1668. svake nedjelje ali samo u korizmi i adventu, a 1734. već svake nedjelje (i blagdane). - BAH, nav. Cedulinova vizitacija (bilj. 16), 564 i 598; vizitacija Andreis (bilj. 42), 34 a; Condulmer Visitatio, 68.

⁵² Početkom 17. st. ovdje i drugdje nije se držao posebni vjeronauk, "jer na njega ne žele dolaziti", nego bi župnik na kraju mise kratko ponavljao osnovne molitve, Božje i crkvene zapovijedi i sl., naravno na hrvatskom jeziku (lingua materna). Posebni se vjeronauk nedjeljom (1734. g. prije večernje) spominje od 18. st., a na nj su znali dolaziti i odrasli (BAH, Cedulinova vizitacija, bilj. 16, 564, 566, 586, 600; Vis. Milani, 59; III. Vizitacija Condulmer, 572; Bonaiuti Visitaciones, 55).

čitali su se njihovi "životi", a kratka legenda Gospina pjevala na Uznesenje i Ružaricu (prve nedjelje listopada).

Procesije su se u tom razdoblju odvijale, osim onih prema Obredniku, slijedeće: svake prve nedjelje u mjesecu kratka u čast Ružarija, zatim na blagdane sv. Ante Opata i Padovanskoga, sv. Petra, sv. Donata m. s moćima i jedna s moćima Križa. Svake treće nedjelje u mjesecu održavao se uobičajeni ophod u čast Presv. Otajstva.⁵³

⁵³ Ne spominjemo poznatu procesiju "Za Križem" noću pred Veli petak, koju je obradio B. Škunca: *Štovanje muke Isusove na otoku Hvaru*, Split 1981, 59 sl. (crkva "sv. Barbare" u Vrisniku navedena 1658. - str. 60 i 198 - sigurno je pogreška umjesto: sv. Apolonije). Zanimljiv je spomen predajnog "Božjega greba" za Veliki petak iz 1629: "... *sepulcru(m) p(ro) collocando Salvatore in Die Parascheue*". Morarijeva vizitacija (bilj. 26), II, 117.

Riassunto

LA PARROCCHIA DI VRISNIK SULL'ISOLA DI HVAR

Joško Kovačić

Viene descritta la storia di questa parrocchia cominciando dalle sue origini paleocristiane, visibili nei ruderi della chiesa di s. Cipriano.

La parrocchiale dedicata a s. Antonio Abate e menzionata con la sua confraternità nel 1381, venne rifabbricata nel settecento dai maestri Palaversić da Jelsa e nel ottocento dagli Štambuk. La chiesa contiene un' importante serie delle sculture lapidee quattrocentesche, con bellissimo crocefisso tardogotico di legno dipinto. L'altare maggiore è di Girolamo Mazzoni (1755), due laterali sono dei Bertapelle (19. s.), mentre due altri furono trasportati dalla città di Hvar (Lesina) nei primi ottocento. È interessante anche la pala primitiva dei santi Antonio di Padova e Donato, forse di A. Bezina (1768. ?).

L'articolo, fondato quasi intieramente sulle fonti inedite, continua con la descrizione storica del mobiliare della parrocchiale e di altre chiese, cimitero, libri parrocchiali e casate, confraternite, scuola, parrochi ed un elenco dei sacerdoti nati.